

„Békesség a háznak és a benne lakóknak!”

Bárth János: *Házzszentelés a Székelyföldön.*

Kecskemét, Kiadja Bárth János, 2023. 128. old.

A katolikus és a görögkeleti egyház pasztorációs gyakorlatában elterjedt és Erdélyben máig népszerű vallásos szokás a házak újévi, Vízkereszt ünnepéhez köthető megszentelése. Bárth János bácskai származású néprajzkutató, történész, címzetes egyetemi docens új könyvében ezúttal a székelyföldi gyakorlattal ismerkedhetünk. A B5-ös nyomdai formátumban, kartonkötésben megjelent könyv nyolc ív terjedelmű, tehát 128 oldalas, amelyből az első hat ívet (96 oldal) ofszet papírra, míg az utolsó két ívet (32 oldal) – színes illusztrációk közzététele céljából – műnyomó papírra nyomtatták.

A vallási néprajz szakterületéhez tartozó négy fő részre tagolt kötet első, bevezető részében a szerző tisztázza a házzszentelés fogalmát és a tanulmány témáját határolja körül. A házzszentelés kifejezés tágabb értelmezésébe négy aktusféle is tartozik (egyszeri házmegeáldás, új vagy feljavított épületek benedikálása, lakóházak és gazdasági melléképületeik nép általi megszentelése, valamint pap és kísérei által közösségében újévenként végzett rítussor), amelyek közül az utóbbi tartozik az etnográfiai vizsgálódás középpontjába, vagyis az egy adott egyházközösség tagjainak lakásában végzett, évenként ismétlődő, rendszeres cselekmény. Az előre meghatározott látogatási terv szerint házzszentelést

végző pap, kántora és vidimuszai, valamint a kíséretéhez tartozó „előfutárok”, vagyis a csengettyűsök, magasabb lélekszámmal rendelkező plébániákon általában karácsonyt követően, az egyházi újév kezdetén, december 26. és január 5. között látogatják végig a lakóházakat, kisebb egyházközösségek esetében pedig a polgári újév kezdetétől, többnyire január 2. és január 5. között. A meghirdetett időszakban otthonuktól távol tartózkodók és a változó okokból kimaradt otthonok megeáldására a január 6. utáni pótházzszentelések keretében adódik esély. Bárth János megfogalmazása szerint: „A látványos külsőségek közepette érkező házzszentelő csoport, legtöbbször vízkereszt ünnepe táján a vallási közösség minden családjának házáat felkeresi. Énekszóval, kereszttel járja a települést. Köszönt, szentel, látogat, adományokat gyűjt. A helyi társadalom számít a látogatásra.” (5–6. old.)

A második főfejezet a házzszentelés, vagy más kifejezéssel szentkereszt-járás Kárpát-medencén belüli magyar kutatásáról tájékoztat hat alfejezetre osztva. Innen megtudjuk, hogy a legkorábbi, házzszentelésre vonatkozó feljegyzés a 15. századból maradt ránk és Galeotto Marziotól származik. Az írott források gyarapodása a 18. században segít tisztázni a házzszentelés, más néven *colada* szokásának meglétét a Dunán túl, a Felföld és Észak-Alföld, a Duna–Tisza

Bernád Rita-Magdolna (1977) – levéltáros, PhD, levéltárigazgató, Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár, rhytus@yahoo.com

<https://doi.org/10.36373/em-2024-2-23>

köze és a Dél-Alföld földrajzi egységek katolikus közösségeiben. A 19–21. századi néprajzi leírások szintén kínálnak adatokat a téma feltérképezéséhez, akárcsak az egyházi szerzők 18–20. század között kiadott, vallásos témájú könyvei a házszentelés megemlégtésével. Az anyaország területéről fokozatosan eltűnt, Erdélyben máig élő házszentelési szokáshoz a történelmi Bácska déli, Vajdasághoz tartozó részén, a népi valóság ezen szegmenséhez egy temerini, napjainkban is beszédes példa társul.

A könyv harmadik része az eddig hiánynak számító erdélyi történeti forrásokat foglalja össze a házszentelésekről a 18–20. század időszakából. A 41 forrás, amelyek az 1688–1989 közötti intervallumot fedik le és kizárólag egyházi levéltárakból származnak, többnyire székelyföldi plébániák archívumaiban található és nagyjából az egyháztörténeti kutatásokat végzők figyelmét elkerül, templomi, vasárnapi szentmiséket követő hirdetések tartalmazó füzetekből lettek gondossággal válogatva. Az időrendbe sorakoztatott forrásrészek között megtaláljuk Batthyány Ignác püspök 1791-es évi nyomtatott rendeletét, amellyel II. József császár 1785. évi tiltó dekrétuma után újra engedélyezte papjainak az erdélyi római katolikus egyházmegye területén az évenként ismétlődő házszentelést („*benedictio domorum in vigilia Epiphaniae Domini*”).

A kiadvány részletesebb fejezete a székelyföldi házszentelés néprajzi ismertetését taglalja. „A házszentelésnek, vagy szentkeresztjárásnak nevezett évkezdő téli szokás falusi katolikus székelyföldi cselekményei... a következőképpen foglalhatók össze. Vízkereszt tájkán a falu plébánosa végigjárja a plébániája kötelékébe tartozó terület házait, végiglátogatja egyházközsége családjait. Vele tart a kántor, a harangozó, esetleg az egyházgondnok szerepű *megyebíró*, vagy valamelyik *egyháztanácsos*. Falujárásában kiválasztott iskolás

gyermek segítik: *santusosok*, avagy *csengettyűsök*, valamint az elmaradhatatlan *vidimusok*” – fogalmazza meg a szerző (37. old.). Az idő és tér keretei között összegzett közös egyházi és népi szokás bemutatását követően a kutató a cselekménysor lezajlását fejtegeti a falvakban, a hegyi tanyákon és a városi tömbházlakásokban egyaránt. Ebből pontos képet kapunk a házszentelés idejéről, tervéről és útvonaláról, annak közléséről (templomi hirdetéséről), a házszentelő csapat tagjairól, közlekedéséről, a házszentelési aktus folyamatáról, és ugyanakkor a szentelendő házak előkészületeinek részleteiről. A csengettyűsök (*santusosok*) jelzései, rímbe szedett verses kérdései, a bevonulási rend a házakba és a hozzá köthető énekek példái, a szentelés és áldás szertartásának cselekményei a felelgetős könyörgő imádságokkal és az áldáskérés szövegeivel szintén feltárulkoznak az olvasó előtt ebben a részben. Majd a szentkeresztet, áldást fogadó család, személyek részéről a kínálás, az egyházi ügyintézés és adománygyűjtés is ismertté válik előttünk, akárcsak a „bennvalón” lezajló sokszor repetitív, sémaszerű párbeszéd a házat szentelő pap és a háziak, családtagok között. A pénz- és egyéb nemű adományok (első helyen tojás, majd esetenként gabonafélék, egyéb termények, mint, pl. kukorica, liszt, bab, dió, aszalt szilva vagy disznóhús származékok, esetenként sajt és túró, illetőleg kenderfonal vagy cérna) összegyűjtését és az ehhez kapcsolódó egyházi és népi szokásokat (fonaladomány esetén a vidimusok versezeteit – rímes kívánságokat vagy éppen elmarasztalások szövegeit) egyaránt prezentálja Bárh János, melyeket több, helyszíni megfigyeléseinek jegyzetei és levéltári kutatásai alapján válogatott össze. A házszentelő papnak, felnőtt- és gyermekkíséretének szánt pénzádomány kvantitatív mértéke, elosztási szokásai, az aránybeli részesítések módozata és felhasználásuk, diszkréció okán továbbra is

a tárgykör vizsgálhatatlan szakaszában maradnak. A szentkereszt-járási folyamat bemutatásában a csoport kivonulása, kikísérése és a farsangi időszak kezdetének momentuma is érzékelhetővé válik. Helyet kapott a tanulmányozásban a házszentelési csoport egésznapos, fárasztó látogatási körútját megszakító étkeztetés megoldásának témája is, amelyben az ünnepi menü is szemléltetésre került néhány emlékezetes példa által.

A mű a szokványos szakirodalom, egy összegző utószó, továbbá az adatközlők névsorával és a levéltári források rövidítéseinek feloldási jegyzékével zárul. A 14 adatközlő neve utáni forráslistából és a jegyzetapparátust szemlélve megtudhatjuk annak a 19 plébániának a nevét, amelyek történeti dokumentumait, a gyulafehérvári püspöki iratokon kívül, a kérdéskör szempontjából az etnográfus átelemezte. Ezek a következők: Csobotfalva, Csíkszentgyörgy, Csíkszentlélek, Csíkszentmárton, Csíkszentkirály, Csíkszentmiklós, Csíkszentsimon, Gyergyóditró, Gyergyószentmiklós, Esztelnek, Gyimesbük, Gyimesközéplak, Kézdisárfalva, Csíkkozmás, Csíkmenaság, Oroszhegy, Ozsdola, Székelyvarság és Zetelaka.

A színes fényképmellékletben 58 fotót mutat meg a szerző az írásban előbb vázoltak képi illusztrálásának érdekében, amelyek 2006 és 2022 között készültek. A többségükben 2007 telén Csíkmindszent, Csíkszentgyörgy, Csíkszereda, Csíkmenaság–Pottyond, Ozsdola és Székelyvarság egyházközségek szentkereszt-járása alkalmával készült felvételek a teljes vallásossági rítussor mozzanategyüttesét fedik le. Az

utolsó oldalakon a kutató személyi fényképével ellátott, rövid életrajza következik, műveinek szelektív, fényképes felsorolásával. Az eddigi 29 önálló és öt társszerzős kiadvány listája segít elhelyezni a szerzőt az etnográfia népi vallásosságot befogó sávszélességében. Ezzel egyidejűleg pedig megerősödnek a vizsgálati területét behatóan és magabiztosan uraló néprajzkutató szakmai portréjának kontúrjai.

A kötet tudományosságát a néprajzkutató eddigi irodalmi stílusából ismert olvasmányosság oldja és teszi élvezhetővé, amit nosztalgikus átéléssel és derűs befogadással forgathat az olvasó, kiváltképp azok, akik már egyénileg részesei lehetnek egy vagy akár több alkalommal is a házszentelés együttesen kultikus és népi hagyományának. Az egyes szám, első személy bator használata és általában a szerző közlési modorára jellemző, olykor hetykén és ellenállhatatlanul humoros írásstílus fokozza a publikáció személyes hangvételét és emberközelségét, így természetes közvetlenséggel gyakorol figyelemkötő hatást az írottak érzékelésében.

A későbbiekben nemcsak a szakterület elkötelezettjei, de annak ízlelgetői is bizonyára érdeklődő figyelemmel fogadnák a házszentelés polgári, városi környezetben történő követésének és elemzésének feldolgozását. Ilyenformán a házszentelésnek mint egyházi szentelmény kiszolgáltatásának definiálásánál elmaradhatna a székelyföldi szokás területi realitásainak hézagos észlelése nyomán generált kizárólagosan falusi, vidéki jelző.

BERNÁD RITA-MAGDOLNA